

ARTHUR JAAMA – 100

Aiandusteadlane ja sordiaretaja Arthur Jaama sündis 7. novembril 1914. aastal Tartumaal Rõngu vallas Koruste külas Koosa talus. Kooliteed alustas Rõngu Algkoolis (1923–1927), mis hiljem jätkus Tartu Reaalkoolis. Kutsealased teadmised omandas ta Jänedra Põllumajanduskoolis (1936–1939) ja pärast seda töötas Eesti Lambakasvatavate Seltsi zootehnikuna (1939–1941). Teise maailmasõja puhkedes Arthur Jaama mobiliseeriti ja ta teenis Punaarmees (1941–1945). Pärast sõda jätkas õpinguid Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonnas (1945–1949). Seejärel oli ta (1950–1952) Teaduste Akadeemia Põllumajanduse Instituudi aspirant ja kaitses 1953. aastal põllumajandusteaduste kandidaadi kraadi väitekirjaga teemal *Eesti NSV-s levinumaid kohalike ploomi- ja kreegipuude vorme ja sorte ning nende majanduslik tähtsus*. Aspirantuuriaegne uurimistöo jätkus Saaremaal ja laienes Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse TU Instituudi Karja katsepunktis nooremteadurina (1953–1958). Väitekirjas käsitletav ja järgneva perioodi uurimistöo on avaldatud trükises *Kohalike ploomi- ja kreegisorte* (1959) ja kolmes populaarteaduslikus artiklis.

1958. aastal sai Arthur Jaama töökohta instituudi puuviljanduse osakonda Polli katsebaasi ja hakkas uurima marjakultuuride agrotehnikat: põõsaste lõikamist, väetamist ja umbrohtude tõrjet herbitsiididega. Pärast aiandusteadlase Julius Eslon (möödub tänavu sünnist 120 aastat) siirdumist pensionile 1964. aastal, sai Arthur Jaama ülesande jätkata pooleliolevat sordiaretustööd luuviljaliste suunal. Järgnevate aastate uurimistöo tulemuseks olid uued sordid: 'Julius' (1975), 'Polli varane' (1975), 'Esloni varane' (1976) ja 'Polli viljakas' (1976). Järgnevas aretustöös koos abikaasa Eevi Jaamaga viidi läbi aedploomi sortidevahelisi, kuid ka eri ploomiliikidesse kuulunud sortidevahelisi ristamisi, samuti seemnete kiirritamist röntgenikiirgusega ja töötlemist kolhitsiiniga. Arthur Jaama aretusfondis on olnud ligikaudu 1300 ploomi ning 700 hapu kirsi ja maguskirsi seemikut. Rikkaliku aretusmaterjali hulgas analüüsis ta sortide 'Pärnu sinine', 'Noarootsi punane', 'Liivi kollane munaploom' ja 'Wilhelmine Späth' seemikperekondade majanduslik-bioloogiliste tunnuste muutlikkust ja päritavust. 'Liivi kollase munaploomi' hübriidjärglaskonna talvekindluse päritavus oli eriti kõrge. Isasortide pärilik mõju hübriidjärglaskonnas vilja suurusele ja maitsele, viljakande algusele, viljade kujunemisaja pikkusele oli kõrge. Samal ajal isasortide mõju hübriidide saagikusele ja viljamahla kuivaine sisaldusele ei olnud statistiliselt tõenäoline. 'Wilhelmine Späthi' hübriidseemikute vilja suuruse ja viljakande alguse, isasortidelt päritavuse koefitsient oli suur (vastavalt 44 ja 60%). Samal ajal hübriidseemikute saagikuse, viljade kujunemise aja pikkuse ja koristamise aja pikkuse koefitsiendid olid poole võrra madalamad, kuid viljade maitse hinne ja suhkrute sisaldus ei olenenud isasortide omadustest. 'Wilhelmine Späthi' ja 'Tartu

kaunitari' hübriidide hulgast valiti suurte viljadega, heamaitsega ja saagikas ploomisort 'Ave'.

Arthur Jaama elutöö luuviljaliste sortide aretusel on muljetavaldavalt suur. Tema aretajakäsi on tegutsenud 25 uue sordi loomisel: koos Julius Esloniga aretati neli ploomisorti; abikaasa Eevi Jaamaga 12 sorti ploome ('Amitar', 'Ave', 'Kadri', 'Kressu', 'Liisu', 'Norgen', 'Radiolus', 'Sargen', 'Suur Tõll', 'Vikana', 'Vilmitar', 'Vilnor'), ühe hapu kirsi sordi ('Jagoli') ja neli maguskirsi sorti ('Arthur', 'Polli rubiin', 'Polli murel', 'Tõmmu'); koos Heljo Jänesega kolm maguskirsi sorti ('Elle', 'Ene', 'Irma') ja ploomisort 'Polli Emma' (2013). Neile lisandub kümnekond aretist (Eha, Ene, Kanaria, Piret (kuivploom), Polli merevaik, Tiit jt). Arthur Jaama saavutas olulist edu võrreldes varem kasvatatud sortidega varavalmivate ('Kressu', 'Liisu', 'Kadri'), suureviljaliste ('Ave', 'Suur Tõll', 'Radiolus') ja tiheda viljalihaga ('Amitar') ploomisortide ning varavalmivate ('Elle') ja talvele vastupidavate maguskirsisortide ('Arthur', 'Tõmmu') aretusel.

Lisaks on Arthur Jaama uurinud ploomipuude kasvatuses mitut olulist küsimust. Näiteks ploomisortide fenoloogiat, õiealgete teket ja õiepungade arengut, ploomisortide vastastikust viljastumist, ploomisortide talvekindlust eriti suuremahuliselt 1978/79. aasta karmi talve järgselt ning ploomipuude reageerimist mulla lupjamisele.

Arthur Jaama teadmised ja kogemused on talletatud raamatutes *Ploomid* (Valgus, 1971) ja *Kirsipuu* (Valgus, 1976). Hiljem on need teosed koos Eevi Jaamaga välja antud täiendatud ja ümbertöötatud trükkides (vastavalt 1990 ja 1992). Samuti osales Jaama *Eesti pomoloogia* (Valgus, 1970) koostamisel (koostanud Gerhard Hansman). Tema kirjutatud on Eesti puuviljanduse ajalooline osa koos J. Kerdiga ning kirjeldused kaheksa Eesti kohaliku ploomisordi kohta. Arthur Jaama on avaldanud üle 100 teadusliku ja populaarteadusliku artikli.

1960-ndast aastast oli Arthur Jaama vanemteaduri ametikohal. 1971. aastal omistati Jaamale ENSV teenelise teadlase aunimetus. NSVL Rahvamajanduse Saavutuste näitusel on pärjitud kaks hõbemedalit.

Arthur Jaama rajas Jõgeva Näidissovhoosis uute ploomisortidega katseaiat, kus ta pensionärina töötas aastatel 1988–1991.

Arthuri ja Eevi peres kasvasid tütar Eve (1950) ja poeg Jaanus (1951). Arthur Jaamal oli väga hea lauluhääl (tenor) ja selle pärandas ta oma tütrepojale Jaagole. Kolleegid mäletavad veel vanaisa ja tütrepoja kooslaulmist. Jaago oskas imeliselt imiteerida tolle-aegset supertähte Anne Veskit. Loomulikult olid kõik Anne Veski laulud tal ka peas (tol ajal oli Jaago 5 aastane). Arthur Jaama poeg omandas metsanduse eriala ja uuris metsanduse ajalugu. Tema tütar, keda köitis meie rahva pärandkultuur, töötas kogu elu Eesti Rahva Muuseumis.

Kolleegid hindasid Arthur ja Eevi Jaamat kui väga töökaid, tööle pühendunud, inimesest hoolivaid ning eriti lapsi armastavaid inimesi.

Arthur Jaama suri 31. märtsil 1995. aastal Tartus ja ta on maetud Pauluse kalmistule.

Arthur Jaama varasemaid bibliograafilisi andmeid võib leida ajakirjast *Sotsialistlik Põllumajandus* 1974, 23, lk 1100; *Eesti aianduse biograafilisest leksikonist*, Tln, 1988, lk 40–41; *Eesti Põllumajandusentsüklopeedia* 1. köitest, Tln, 1988, lk 309; *Eesti Nõukogude Entsüklopeedia* 4. köitest, Tln, 1989, lk 32; ajakirjast *Agraarteadus* 1994, V, 4: lk 473–474; *Eesti Teaduse*

biograafilise leksikon 1. köitest, Tln, 2000, lk 438–439; K. Kask *Puuviljandus Eestis* Tartu, 2010, lk 172–173.

Toivo Univer

Eesti Maaülikooli Polli Aiandusuuringute Keskus

Dr. Toivo Univer, of the Polli Horticultural Research Centre (Estonian University of Life Sciences), looks back at the legacy of the research career and personal life of renowned researcher and plant breeder Dr. Arthur Jaama, who would have celebrated his 100th birthday this November.